

Petry Annamária

Szeressük! Tanítsuk! De hogyan? Gondolatok a magyar nyelv és irodalom tanításának felelősségéről

Kedves Olvasó!

„Utánozd a fenséges természet tevékenységét, amely még a hatalmas fa magjából is először egy szemmel nem látható csíráat fakaszt, majd azután az éppen ennyire észrevehetetlen, de naponta és óránként fokozódó növekedés révén kialakítja mindenekelőtt a törzs, azután a főágak, majd a mellékágak sarját, végül a legutolsó gallyacskákat, amelyek a mulandó leveleket tartják.” Ma már szinte álomnak tűnik Pestalozzi, svájci pedagógus több mint 200 évvel ezelőtti megfogalmazott véleménye a tanításról. Lényegét tekintve persze nem, de ma más világban, más körülmények között kell helytállnunk a katedra mögött.

Sokszor háborodunk fel azon, hogy a mai fiatalok mennyire mások, mint a régiek voltak, ám kevesebbet gondolkodunk azon, hogy miben nyilvánul meg a másságuk, ebből adódóan hogyan kell új módon megtalálni velük a közös nevezőt, hogyan kell a tanítási óráknak igazodniuk a kor új kihívásaihoz, új szelleméhez. Tanári berkekben gyakoriak az alábbiakhoz hasonló kijelentések: „Hát ezek a gyerekek!” „Nagyon nehezen fegyelmezhető a 7. b!” „Nem érdekli őket más, csak a számítógép!” „Azt sem tudják, ki az az Othello, hogy lehet így dolgozni?” „Arra sem emlékeznek, amit a múlt héten megtanultak, mi lesz velük az érettségien, meg egyáltalán az életben?”

Valóban megváltozott a világ, s ezzel párhuzamosan a gyermekeink is megváltoztak. Ahogyan azt a családban is tapasztaljuk, át kell gondolnunk a régi nevelési elveket, korrigálnunk kell azt, ami nem úgy működik, mint régen, meg kell változtatnunk eddigi hozzáállásunkat csemetéinkhez. Az iskola keretein belül – úgy gondolom – ugyanez a feladat: az „új típusú gyermekek” oktatása, nevelése más tanítási szemléletet, más módszerek meghonosítását igényli, ez azonban nem jelenti a régi, hagyományosan jól működő módszerek teljes tagadását. A pedagóguspályán eltöltött 25 év tapasztalatai alapján úgy vélem, hogy ezt a feladatot több oldalról kell megközelítenünk akkor is, ha a magyar nyelv és irodalom tantárgy kereteiben gondolkodunk.

Mi jellemzi a mai gyermek életmódját, környezetét, agyi kapacitását? A tanórai beszélgetésekből hamar kiderül, hogy a mai fiatalok „multifunkciósak”. A tömegkommunikációról szóló órán például elmesélték, hogy nem olvasnak papírujságot, a szó hagyományos értelmében nem hallgatnak rádiót, nem néznek tévét, ehelyett „gépeznek”. A számítógépen tudniillik együtt van minden: Index, Origo – a hírekre, újdonságokra; alapzene – a beállított rádiócsatornán; kisképerben a monitor alján – a tévé, s még eközben e-mailt írnak, csetelnek, ha kell, keresnek a Google-ban, utánanéznak a neten az őket egyébként érdeklő dolgoknak. Ez azt jelenti, hogy párhuzamosan végeznek – órákon át – négy-öt tevékenységet, és persze elég, ha nagyjából figyelnek csak oda mindenre. Nem tudom, érzékeljük-e azt, hogy mindez mennyire más jellegű koncentrációt igényel. Érezzük-e, hogy milyen felszínes, divergens tevékenységek között élnek a gyermekeink, mennyire nem célirányos, befejezésre törekvő cselekvések ezek, s emellett mennyi adat, mozdulat, információ folyamatos, párhuzamos tárolását igénylik? Egy pillanat alatt minden megjelenik a képernyőn, csak ügyesen, tempósan kell nyomkodniuk a billentyűket. Az agyuk kapacitása pedig nem több, mint a „régieké” volt, azaz ugyanaz a térfogat most új, más információk tárolására szolgál. Csodáljuk, hogy a hagyományosan bevitt művelődési anyagok, könyvek tartalmára vonatkozó ismereteknek milyen kevés hely jut? Ráadásul, ha belegondolunk, az az információövezet, amely átvonul az agyukon, folyamatosan törli – helyhiány miatt – a fölöslegesnek ítélt dolgokat, és csak az marad meg, ami a legérdekesebb, legizgalmasabb, illetve ami kellő ismétléssel,

megerősítéssel „helyet fogott”. Többször elhangzik: *A mai fiatalság máshogyan okos, mint a mienk volt* – és ez teljesen igaz. Ne becsüljük le őket! Inkább szövetkezzünk velük. De erről majd később.

Milyen a fent említett gyermekek környezete? Egy más között a „trendi” dolgokról illik beszélni. A „trendiséget” sokszor az adott iskola elit volta határozza meg. A család már távolról sem nyújtja azt a szellemi, kommunikációs, humánus háttérrel, mint amelyet kellene. A közös beszélgetések, vacsorák, kulturális programok száma az átlagcsaládban a munkaórák számával fordított arányban csökken. A generációs nagycsaládok olyan ritkák, mint a fehér holló – tehát a nagypapák és a nagymamák sem tudnak mesélni arról, hogy „bezzeg az én időmben”. A kommunikációra, az olvasásra fordított idő minimalizálódásából adódóan a gyermekek szóincse elképesztően sivár. „Olyan szó, hogy *rideg*, nincs. Értse meg a tanárnő!” – kijelentések igazolják ezt (hogy a *Rideghváry Bence* név honnan ered, arról nem szól a fáma).

A hosszú ideig tartó koncentráció, a memória tárolási idejének növelése (mondjuk holnapig ne felejtsek el), a pontosság (mivel nem azt szokták meg) nehezen követelhető meg (akár a számítógépen is). Mindez a kevés munkával megszerezhető, ám azonnal elfelejthető ismeretszerzés élményével párosul.

Mi ebben a megváltozott világban a pedagógus, a magyartanár feladata? A tananyag átadásán kívül mindenekelőtt a beszélgetés. Régen családi keretek között ez természetes volt, ma már ez is a mi feladatunkká vált. A csökkentett tananyagmennyiség – ha órán tényleg csökkentjük – lehetőséget ad számunkra olyan őszinte beszélgetésekre az irodalmi művek kapcsán, amelyeken a gyermekek máshol nehezen tudnak részt venni. Például a hazaszeretetről (Jókai Mór: *A kőszívű ember fiai*, Berzsenyi Dániel: *A magyarokhoz* című óda), a szerelemről (Shakespeare: *Rómeó és Júlia*, Puskin: *Anyegin*, Stendhal: *Vörös és fekete*), a női és férfi szerepekről (Madách Imre: *Az ember tragédiája*), a házasságról (Tolsztoj: *Anna Karenina*), politikáról – ezt óvatosan (!) – (Orwell: *Állatfarm*), az élet értelméről (Madách, Shakespeare). A művek aktuális üzenetének kibontásakor értik meg a diákok igazán, mi közünk van ma ezekhez a kiváló alkotásokhoz. Tapasztalataim szerint a fiatalok örülnek, ha szabadon elmondhatják a véleményüket. Bizonyára szünetekben egymás között nem ezekről a témákról beszélgetnek, otthon pedig ilyenekre nincs idő.

A fentiekből az is következik, hogy a jó tanár tiszteli a tanítványai véleményét, ízlését, akik néha azt kérik (például olvasósarok-órán), hogy olyan könyvet olvassunk, amelyet ők szeretnek. Ezt engedjük bátran, így mi is elvárhatjuk, hogy ők is adjanak majd a mi véleményünkre. Nem kell félreérteni, nem hiszek a teljes liberalizmusban, de az egészséges liberalizmusban igen. Mennyivel szívesebben olvasnak rövid regényeket 7. osztályban, ha a megadott 14 mű közül ők mondják meg az elolvasandó tízet. Nyári olvasmányuknak is választhatnak három regény közül, és nem veszik észre, hogy mind a három az én választásom. Hogy 12.-ben melyik József Attila verset tanulják meg, vagy az adott témában meghirdetett szavalóversenyre melyik szerzőt választják, azt bízzuk rájuk. Bízzuk a döntést a tanulókra, így felelősségérzetük is nő, no meg a téma körbejárásával több ismeretre tesznek szert.

A harmadik tevékenység, amellyel bővíthet a tanár, közöttük a magyartanár feladata: a kultúra átadásának iskolán kívüli módjai, az igényes szórakozási formák megtalálása, gyakorlattá alakítása (mozi, színház, kiállítás, kirándulásokon kulturális program, esti vetélkedők szervezése). Az iskolai félét záró magyarórákon lehet például hasznos, értékes filmet vetíteni (*Az egyenesen át*, *Match point*, *Gettó milliomos*) vagy félévente rendszeresen színházba vinni a diákokat olyan művekre (*Rómeó és Júlia*, *Sok hűhó semmiért*, *Tartuffe*, *Finító*), amelyek a tananyaghoz kapcsolódnak, és színészi, illetve rendezői teljesítmény szempontjából egyaránt kiemelkednek. Bár osztályfőnöki hatáskör, de szükség lehet a magyartanára egy kiállításlátogatás (például Mucha a Szépművészeti Múzeumban) megszervezésében is.

Végül még egy dolog, most már a tanítás gyakorlati oldaláról közelítve: a házi feladatok új szemléletű kigondolására szeretném felhívni a figyelmet. Lehet feladatot adni a régi szisztéma szerint: „Írj a megtanult igealakokkal 5 mondatot!” De újszerűbben is (akár Queneau stílusgyakorlatai alapján): „A megtanult

igetalakkal írj érdekes fogalmazást, krimit, szerelmi vallomást, horrortörténetet!" A jó órai és házi feladatok motiválják a tanulókat. A leírás tanításakor jónak tűnik például: „Az én házam 10 év múlva” vagy „Az én leendő feleségem/férjem” feladat. A fantáziát fejleszti többek között Odüsszeusz képzeletbeli, utolsó utáni kalandjának elbeszélése vagy Madách művébe megírni egy olyan történelmi színt, amely a máról szól. Megdöbbentően őszinte és értékes megoldások születnek. Jók a számítógéphez kötődő házi feladatok is: „Olvasd el a MEK-en...!”, „Nézz meg a nyelvészet.lap.hu-ról egy cikket a szleng használatáról!”, „Nézz utána a Spiró György *Koccanás* című előadásáról írt kritikának a Google-ban!”, „Keresd meg az idézetkereső programmal, honnan valók az idézetek!”

Végül néhány ötlet a metodikai eszköztár modern használatához. Egy tanítási órában soha nem lehet egyféle módszert végigvinni: ha figyeljük a diákok szemét, tökéletesen tisztában lehetünk azzal, merre járnak a gondolataik, és ha gond van, bátran kell váltanunk a frontális munkáról az egyéni vagy páros munkára. A mai fiataloknak nem erőssége az egyetlen dologra való, hosszú ideig tartó koncentráció. Fontos a tanításban a dinamikus óravezetés, a mozgás, a változatosság. A tanulók nagyon szeretnek órai keretek között játszani, vetélkedni. A nyelvtani totók, nyelvi játékok, szorgalmi házi feladatok, apró ötletek, amelyek elveszik a tanórák „tanításszagát”: színes papír, színes toll, „felállok, leülök, kiszaladok” a táblához, „átadom a tollat stafétában” stb. – főként a kisebbeknél elengedhetetlenek.

A technikai eszközök használatát csak röviden említem, fontossága mindenki számára nyilvánvaló: vershallgatás, szövegértés magnóval, nyelvjárási szövegek megértése, operarészletek CD-ről (például a Bánk bán nagyjátékja), filmbejátszások (részletek, egész filmek), projektoros bemutatók (művelődési korszakokat bevezető órákon zenei aláfestéssel), ezek mind változatossá teszik az órát.

S ha valaki megkérdezné tőlem: „Jó, jó, de mikor van egy tanárnak erre ennyi ideje, hogy ezt mind átgondolja, kivitelezze?” – erre azt tudom mondani, hogy a nap minden percében jönnek az ötletek, ha erre van beállítva az agyunk (a buszon utazva, mosogatás közben, kiránduláskor). A fiatalok örömteli visszajelzése, szeretete számunkra a jutalom. Ezért éri meg. De természetesen mindenki a maga ereje és habitusa szerint tegye ezt, hiszen csak így lesz hiteles és őszinte.

Üdvözlettel:

Budapest, 2009. április 25.

Petry Annamária
magyartanár, szak módszertan-oktató

**Petry, Annamária: Love it! Teach it! But how? Reflections on the responsibility of teaching
Hungarian language and literature**

Az írás szerzőjéről

Petry Annamária

Óbudai Gimnázium, Budapest, Magyarország; Pázmány Péter Katolikus Egyetem, Piliscsaba, Magyarország
petry.annamaria[kukac]gmail.com